loomulikult ainult väikesele ringkonnale määratud ja kättesaadavad, nõndasama jääb Poola ajal eesti kogudusile preestrite ettevalmistamiseks Tartus avatud jesuiitide akadeemia mõju õige piiratuks, juba Poola valitsuseaja lühikese kestuse tõttu. Muidu tehakse Poola ajal hariduse edendamiseks õieti vähe. Ometi leidub Tartus Rootsi aja alul juba kool, mis linnakooli nime kannab ja otsekohe ka eesti laste õpetamiseks määratud. Selle kooli juhataja on Bartholomäus Gilden, hiljemini kirikuõpetaja Tartus ja pärast mitmes teises koguduses kodumaal. See kool, olles vististi esimene eestikeelne kool Tartus, valmistab muu seas ka õpetajaid ja köstreid maakogudusile ette. Pärast Tartu allaheitmist asutab Gustav Adolf selle linnakooli kõrvale veel teise, mis kroonukooli nime kannab ja kolme õpetajaga töötab. Varssi, 1630. aastal, tõuseb Tartus kuninga käsul ja kindralkuberneri Johan Skytte hoolel elule gümnaasium ehk kolleegium, kus aadli-, kodaniku- ja talupoja-seisuse noorsugu üldist haridust võib saada, muu seas ka kohalikes, eesti ja läti, keelis. See *schola classica* töötab niisuguse eduga, et ta 1632. a. *Academia Gustaviana* nimeliseks ülikooliks muudetakse, millest, nagu tema asutamise mõtte algataja ja teostaja Skytte oma avamiskõnes rõhutab, peale ülemate seisuste ka „vaesed talupojad, kellele siitsaadik kogunisti takistatud ja keelatud olnud midagi õppida, et võimalik oleks ühes ihudega ka nende meeli vangistada ja pärisorjeks teha", kasu peavad saama. Ülikooli tegevuse katkestas sõjatuli 1656. aastal. Nende esimeste 24 aasta jooksul õppis Tartu ülikoolis 1016 noormeest, kelledest suurem osa Rootsist ja Soomest pärit, vähem Läänemeremaade elanikud. Alles 1690. a. avati ülikool Tartus uuesti, pidi aga Suure Põhjasõja ähvardusel 1699. a. Pärnu kolima, kus ta kümmekonna-aastase kiratsemise järel oma tegevuse Pärnu venelaste kätte langemisega lõpetas. Tervel Rootsi ajal on Tartu ülikoolis õppinud ligi 1600 üliõpilast; kas ja kui palju nende hulgas eestlasi on olnud, ei ole veel kindlaks tehtud.

1689. aastal ühendatakse Tartus olevad linna- ja kroonukool nime all „ühendatud kroonu- ja linnakool"; tema ülespidamise eest hoolitsevad riigivalitsus ja linn ühes Jaani kogudusega.

Kuna linnas ikka midagi hariduse alal tehakse, jääb maa kauema aja jooksul pea täiesti päratuks. 17. aastasaja keskel (1647. ja 1650. a.) toimepandud kirikukatsumised annavad maarahva „paluda" oskamisest Tartumaa kihelkonnis läbistikku õige kurva pildi. Nii ei oska Kodaveres „paljud paluda", Laiusel suudetakse seda „osalt väga halvasti", niisama Kambjas, Otepääs, Rõngus „väga halvasti"; Rannus, Palamusel, Puhjas, Alatskivil on paluda-oskamine enamvähem vaevaline. Kirikuõpetajaile tuletatakse iga katsumise puhul uuesti meelde, et nad „peavad talupoegade juures usinasti käima ja niihästi nende lapsi kui neid endid palumises hoolsasti õpetama". 1650. aastal leidub juba mõnes kihelkonnas köster, kes kirikuõpetajat selles töös peab aitama. Aastasaja lõpu poole on köstrid juba paljudes kihelkonnis olemas. 1680. ja 1683. a. kirikukatsumiste andmete järele puudub Tartumaal köster ainult Rannus, kus talupojad sellepärast

Tartumaa, lk. 114